

Anna Rosa*

FUZJE W SEKTORZE FINANSOWYM W POLSCE W DOBIE GLOBALIZACJI

Zarys treści: Artykuł koncentruje się na zagadnieniach, które związane są z fuzjami w sektorze finansowym. Autorka przedstawiła formy łączenia się banków oraz zaprezentowała zasadnicze cele fuzji. Scharakteryzowała proces konsolidacji w systemie bankowym w Polsce oraz stopień koncentracji rynków w innych krajach Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: fuzja, konsolidacja, bank, system bankowy.

Wprowadzenie

Rozwój współczesnego świata niesie za sobą zmiany oddziałujące na system gospodarczy całego kraju. Jego podstawowym elementem jest rynek finansowy, w którym pożyczkobiorcy otrzymują fundusze od pożyczkodawców za pośrednictwem instytucji finansowych. Funkcje pośrednika pomiędzy tymi podmiotami pełnią między innymi banki stanowiące podstawowe ogniwo systemu bankowego w gospodarce rynkowej.

Aktualny system bankowy w Polsce jest efektem trzech głównych procesów: rynkowej transformacji gospodarki, zmian ustawodawstwa bankowego oraz globalizacji rynków finansowych, liberalizacji i deregulacji w przepływach usług finansowych i kapitału.

Polska na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych przebudowała cały system bankowy, dostosowując go do wymogów gospodarki rynkowej. Zamiast systemu obejmującego kilka banków centralnie zarządzanych, o wysokim stopniu dyspozycyjności wobec władz naczelných, powstał system złożony z instytucji kontrolujących działalność banków oraz z wielu jednostek, samodzielnie określających zakres działania i konkurujących między sobą.

Uchwalenie w styczniu 1989 roku dwóch ustaw: ustawy Prawo bankowe oraz ustawy o Narodowym Banku Polskim zapoczątkowało radykalne zmiany w systemie bankowym w Polsce. Nowe prawo stworzyło możliwość swobodnego zakładania banków prywatnych, zarówno z kapitałem prywatnym jak i kapitałem mieszanym (prywatno-państwowym).

* Zakład Finansów, Instytut Ekonomii i Zarządzania, Politechnika Koszalińska, adiunkt

Fuzje między innymi, w sektorze finansowym, są cechą charakterystyczną współczesnej gospodarki i są związane z globalizacją. Siłą napędową tych procesów jest zaostrzająca się pomiędzy nimi konkurencja, która zmusza banki do podejmowania działań na rzecz poprawy konkurencyjności, czyli umiejętności wytworzenia i utrzymania w czasie przewagi konkurencyjnej na rynku usług i produktów bankowych w Polsce.

Przesłanki fuzji

Kodeks handlowy rozróżnia dwie formy łączenia się przedsiębiorstw. Pierwsza z nich to fuzja zwana inaczej inkorporacją bądź wcieleniem – połączenie dochodzi do skutku przez przeniesienie majątku spółki przejmowanej na spółkę przejmującą. [1, s. 171] Istotą drugiej formy łączenia jest zawiązanie nowej spółki, na którą przechodzi majątek łączących się spółek w zamian za akcje nowej spółki. Łączące się spółki tracą osobowość prawną i powstaje nowe przedsiębiorstwo. Taki rodzaj fuzji nazywa się konsolidacją. [2, s. 22]

Zarówno krajowym jak i zagranicznym fuzjom można przypisać trzy zasadnicze cele [3, s. 212; 4 s.40]:

- wzrost udziału w rynku w celu wykorzystania efektu skali, (wraz ze wzrostem produkcji spada średni koszt produkcji),
- dywersyfikację działalności w ramach struktury holdingowej, (koszty łącznej produkcji dwóch produktów są niższe niż koszty ich produkcji oddzielnie),
- pozbywanie się konkurencji.

Celem procesu fuzji jest w każdym przypadku powołanie do życia struktury większej i silniejszej pod względem finansowym, o zwiększonych możliwościach działania.

Wśród przesłanek, które przemawiają za fuzjami, w literaturze przedmiotu wymienia się [5, s. 11; 6 s.18; 7 s. 219]:

- dążenie do osiągnięcia wzrostu zysków z działalności banku,
- korzyści synergiczne np. redukcja kosztów,
- racjonalizację oddziałów,
- dywersyfikację geograficzną, redukującą ryzyko działalności banku poprzez oferowanie usług podmiotom z różnych branż,
- dywersyfikację produktową, zapobiegającą ryzyku utraty klientów,
- potrzebę ekspansji i wzrostu banku,
- utrzymanie i wzrost konkurencyjności względem innych banków,
- efektywne wykorzystanie technologii bankowych,

- zwiększenie bazy kapitałowej banku,
- rozszerzenie bazy depozytowej i portfela kredytowego,
- dążenie przez zarząd do osiągnięcia większego prestiżu, którego wzrost umożliwi fakt kontrolowania większej organizacji.

Uczestnikami fuzji i przejęć mogą być przedsiębiorstwa zupełnie odmienne pod względem stylu zarządzania, czy też kultury organizacyjnej. Sukces takiej operacji uzależniony jest od tego, jak skutecznie potrafią się one ze sobą zintegrować.

Systematyka fuzji

W procesach fuzji jednym z bodźców stała się międzynarodowa globalizacja rynków finansowych i w związku z tym wyróżnia się globalizację rynków finansowych, czyli integrację krajowych rynków finansowych oraz globalizację systemów bankowych a więc wzrost współzależności funkcjonowania krajowych instytucji finansowych.

Określenie dwóch kryteriów a mianowicie: lokalizacji przejmowanego podmiotu bądź partnera fuzji oraz sektora, w ramach, którego operacja będzie miała miejsce, pozwala wyróżnić cztery typy transakcji fuzji[8, s. 74]:

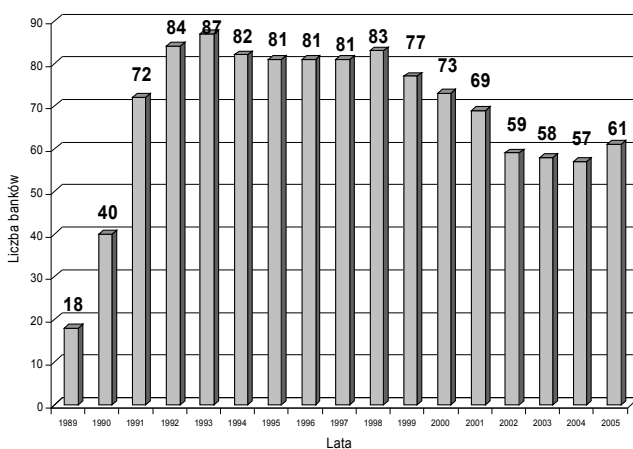
- Fuzja wewnątrz danego kraju w ramach sektora bankowego.
- Fuzja wewnątrz danego kraju wykraczające poza sektor bankowy.
- Fuzja międzynarodowa w ramach sektora bankowego.
- Fuzja międzynarodowa wykraczająca poza sektor bankowy.

Europejski Bank Centralny analizując proces fuzji w systemach bankowych różnych krajów, podzielił je na fuzje ofensywne oraz defensywne. W fuzjach ofensywnych uczestniczy przynajmniej jedna duża instytucji nastawiona na zmianę pozycji banku na rynku finansowym (np. inwestycje w nowe technologie bankowe, podjęcie świadczenia nowych usług bankowych). Natomiast do głównych celów fuzji defensywnych zalicza się dążenie do sprostania wymogom kapitałowym stawianym wobec instytucji finansowych. W związku z tym fuzje defensywne obejmują łączenie się przede wszystkim małych instytucji finansowych.

Formy konsolidacji banków komercyjnych

Zjawisko konsolidacji banków, co najmniej od kilkudziesięciu lat obserwuje się we wszystkich systemach bankowych, gdzie ustrój ekonomiczny kraju opiera się na zasadach gospodarki rynkowej.

Proces konsolidacji w systemie bankowym w Polsce następuje od 1993 roku. W przypadku banków komercyjnych fuzje przebiegały z udziałem podmiotów zagranicznych. Natomiast w sektorze banków spółdzielczych miała miejsce konsolidacja, co najmniej dwóch banków spółdzielczych, bądź w operacje te zaangażowały się banki komercyjne, które przejmowały banki spółdzielcze. Rezultaty tendencji konsolidacyjnych zilustrowano na rysunku nr 1.

Rysunek 1 Liczba banków komercyjnych prowadzących działalność w Polsce w latach 1989 – 2005

Figure Number of commercial banks running their operations in Poland in the the years 1989-2005

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z „Sytuacja finansowa banków w 2004”, NBP, GINB, Warszawa, maj 2005 r. oraz „Sytuacja finansowa banków w 2005”, NBP, Warszawa, maj 2006.

Source: Autor based on data from: „Sytuacja finansowa banków w 2004”, NBP, GINB, Warszawa, maj 2005 r. oraz „Sytuacja finansowa banków w 2005”, NBP, Warszawa, maj 2006.

Na zmniejszającą się liczbę banków komercyjnych funkcjonujących w Polsce miała wpływ, prowadzona na początku lat dziewięćdziesiątych przez NBP, polityka licencyjna oraz fuzje, przejęcia i prywatyzacja.

W efekcie konsolidacji liczba banków komercyjnych zmniejszyła się z 87 na koniec roku 1993, do 57 na koniec 2004 roku. W 2005 r. nastąpił wzrost

liczby banków w Polsce, między innymi działalność operacyjną podjęły dwa banki (Cetelem Bank Polska SA i RCI Bank Polska S.A.).

Rekordowa liczba fuzji wystąpiła w sektorze spółdzielczym, liczba banków spółdzielczych zmniejszyła się z 1 653 [9, s. 6] w roku 1993 do 598 na koniec marca 2004 roku, tj. o 1055 banki.

Polska, 22 listopada 1996 roku stała się członkiem Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Do trzech podstawowych zasad obowiązujących państwa członkowskie OECD należą:

- jednolite traktowanie krajów członkowskich,
- eliminacja istniejących restrykcji,
- powstrzymanie się od wprowadzania nowych restrykcji w dziedzinie przepływu kapitałów, bieżących operacji niewidzialnych i inwestycji zagranicznych, w porównaniu z ich obecnym stanem.

W świetle zobowiązań wobec OECD i UE ochronna polityka wobec kapitału krajowego nie mogła być stosowana, dlatego też zgodnie z obowiązującymi od stycznia 1999 roku przepisami znowelizowanego Prawa bankowego, banki zagraniczne mogą otwierać w Polsce swe oddziały na podobnych warunkach jak banki polskie.

Zniwelowanie różnic w przepisach oraz wywiązanie się z głównego zobowiązania wynikającego z członkowstwa z, OECD, jakim było równe traktowanie inwestorów krajowych i zagranicznych, spowodowało, iż zakres przywilejów dla inwestorów zagranicznych z roku na rok był coraz większy i w konsekwencji przyczynił się do wzrostu kapitału zagranicznego w systemie bankowym w Polsce.

W związku z tym rok 1999 był rokiem dynamicznych zmian w polskim systemie bankowym. Nastąpiło przyspieszenie prywatyzacji i znaczne nasilenie procesu konsolidacji banków. W Polsce procesy konsolidacyjne realizowane są poprzez [10, s. 246]:

- zakup mniejszych instytucji znajdujących się w kłopotach finansowych, przez większe banki;
- przejęcie kontroli nad instytucją o porównywalnej wielkości;
- łączenie banków z inicjatywy inwestorów – banków zagranicznych;
- banków krajowych z działającymi w Polsce spółkami córkami banków zagranicznych;
- dwóch banków krajowych zakupionych przez tego samego inwestora zagranicznego;
- banków zagranicznych, których właściciele w swoich krajach macierzystych połączyli się;
- tworzenie uniwersalnych grup bankowych.

Fuzje banków w Polsce

W Polsce potrzeba konsolidacji była uzasadniona między innymi niskim stopniem kapitalizacji oraz konkurencji banków zagranicznych.

Proces konsolidacji w Polsce rozpoczął się w 1993 roku, kiedy to:

- BIG S.A. przy wsparciu NBP przejął bankrutujący Łódzki Bank Rozwoju,
- Kredyt Bank S.A. przejął Bank Ziemski,
- Bank Zachodni S.A. z Wrocławia przejął Warszawski Bank Zachodni.

BIG S.A. oprócz Łódzkiego Banku Rozwoju w 1995 roku przejął dwukrotnie większy Bank Gdański S.A. i jest to przykład konsolidacji dla poprawy pozycji konkurencyjnej przez ekspansję geograficzną.

Do liderów konsolidacji w Polsce zalicza się również Kredyt Bank S.A., który przejął wspomniany Bank Ziemski ale ponadto: Bank Regionalny w Rybniku (1996), PBH Gecobank, Bank Depozytowo-Powierniczy GLOB (1996), Prosper Bank S.A. (1997) oraz Polski Bank Inwestycyjny.

Bank Zachodni S.A. przejął Głogowski Bank Gospodarczy, Rolbank, Bank Rozwoju Rzemiosła, Handlu i Przemysłu.

W procesie konsolidacji aktywny również był Powszechny Bank Kredytowy S.A., który przejął górnośląski Bank Gospodarczy, Bank Morski, Pierwszy Komercyjny Bank S.A.

Przykładem największej fuzji, w latach dziewięćdziesiątych w systemie bankowym w Polsce jest utworzenie Grupy Kapitałowej Pekao S.A. Bank ten wychodząc naprzeciw wyzwaniom współczesności, które w dużej mierze związane były z ubieganiem się o członkostwo w Unii Europejskiej, włączył się w proces wzmocnienia sektora bankowego. Elementem tego procesu było podpisanie umowy w dniu 16 września 1996 roku o zawiązaniu Grupy Pekao S.A. Miało to na celu zwiększenie możliwości rozwojowych członków Grupy poprzez podniesienie jakości i rozszerzenie zakresu usług świadczonych klientom oraz zwiększenie bezpieczeństwa jej członków poprzez wzajemne gwarantowanie płynności płatniczej. W skład grupy weszły:

- Pomorski Bank Kredytowy w Szczecinie,
- Bank Depozytowo-Kredytowy S.A. w Lublinie,
- Powszechny Bank Gospodarczy w Łodzi,
- Bank Polska Kasa Opieki S.A. w Warszawie.

Po stworzeniu Grupy Zarząd Banku przyjął plan reorganizacji oraz stworzenia nowej strategii rozwoju. Filarami tych zmian była restrukturyzacja organizacyjna i techniczna, połączenie się banków Grupy i prywatyzacja Banku Pekao S.A. I tak, zgodnie z wcześniej przyjętymi założeniami, 24 kwietnia 1998

roku Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy podjęło uchwałę w sprawie zatwierdzenia połączenia banków Grupy Pekao S.A. w jeden uniwersalny bank. W dniu 1 stycznia 1999 roku rozpoczął działalność nowy Bank Pekao S.A.. Powstał on z połączenia czterech banków Grupy (Banku Pekao S.A. z trzema bankami zależnymi).

Połączenia, które miały miejsce w systemie bankowym w Polsce były najczęściej wynikiem połączeń zagranicznych inwestorów (np. fuzja BPH S.A. i PBK S.A.) lub działań inwestora posiadającego kilka banków w Polsce (np. Z S.A. i WBK S.A.) [11, s. 76].

Na uwagę zasługuje również jedna z większych fuzji międzynarodowych w Europie, a mianowicie przejęcie przez włoski bank niemieckiej grupy HVB. W skutek tej operacji bank BPH S.A. stał się własnością UniCreditio. Włoski inwestor posiadał już w Polsce większościowe udziały w Banku Pekao S.A. i fuzja tych dwóch banków była kolejnym elementem całej operacji.

Tabela 1 Koncentracja rynku usług bankowych w wybranych krajach UE

Table 1. Concentration in the banking services market in selected EU countries

Niska Do 40%	Średnia 41%-80%	Wysoka 81% i więcej
	Wielka Brytania	
	Francja	
	Austria	
	Irlandia	
Niemcy	Hiszpania	
Włochy	Dania	Holandia
Luksemburg	Grecja	Belgia
	Portugalia	Finlandia
	Szwecja	

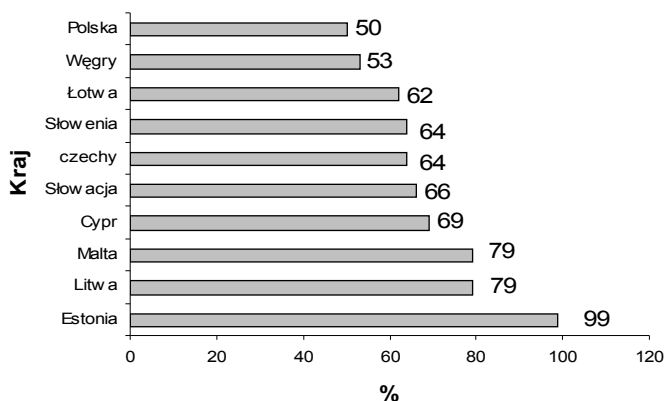
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Europejskiego Banku Centralnego oraz GINB-u na koniec 2004 roku

Source: Author's, based on data from: European Central Bank and GINB-at the end of 2004

Bank Pekao S.A. pod względem wielkości kapitałów własnych jest drugim, a BPH S.A. trzecim bankiem funkcjonującym w Polsce. Po połączeniu miała powstać największa instytucja finansowa, z udziałem w rynku wynoszącym około 21%. Fuzja tych banków była jednak wstrzymana przez Rząd, który zwracał uwagę przede wszystkim, że efektem tej operacji będzie wzrost koncentracji rynku i w konsekwencji zmniejszenia konkurencji.

Analizując stopień koncentracji rynków w innych krajach Unii Europejskiej, na podstawie udziału pięciu największych banków w aktywach sektora finansowego, sytuacja w wybranych krajach przedstawia się następująco:

Do najbardziej skoncentrowanych rynków należą Holandia, Belgia i Finlandia, gdzie udział pięciu największych banków w aktywach sektora bankowego wynosi ponad 80%. W przedziale od 41% do 80% znajdują się między innymi: Dania (67%), Grecja (67%), Francja (47%), Portugalia (63%), Szwecja (54%), Hiszpania (44%), Austria (44%). Najmniej w całej Unii Europejskiej są skoncentrowane: rynek włoski oraz niemiecki, skąd pochodzą inwestorzy UniCreditio oraz HVB. Jako jednej, z głównych powodów, konsolidacji tych dwóch inwestorów wymieniano umocnienie pozycji w Środkowowschodniej Europie.

Rysunek 2 Koncentracja rynku usług bankowych w nowych krajach Unii Europejskiej

Figure 2. . Concentration in the banking services market in new EU member states

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Europejskiego Banku Centralnego, dane na koniec 2004 roku.

Source: Author's based on data from: European Central Bank

W Polsce stopień koncentracji jest mniejszy niż w innych nowych krajach Unii Europejskiej i pod koniec 2004 roku wynosił on 50,2% (podczas gdy średnio w analogicznym okresie wynosił on 53% według Europejskiego Banku Centralnego).

Eksperci z Ernst&Young wskazują, iż istnieje odwrotna korelacja między stopniem koncentracji, a poziomem cen usług bankowych. A mianowicie im

wyższa koncentracja w sektorze bankowym, tym niższe ceny usług np. w Niemczech czy we Włoszech, gdzie koncentracja jest niska, ceny usług bankowych należą do najwyższych. Z kolei w Belgii i Holandii, gdzie koncentracja należy do najwyższych - ceny usług bankowych są niższe.

Podsumowanie

Zjawiska konsolidacji w sektorze bankowym obserwuje się na rynkach krajów Unii Europejskiej oraz USA. Do głównych przyczyn procesów integracyjnych instytucji bankowych zalicza się globalizację oraz liberalizację międzynarodowych rynków finansowych.

Zgodnie z tendencjami, również w Polsce w ostatnich latach obserwowano nasilenie procesów konsolidacyjnych, w efekcie których liczba banków komercyjnych prowadzących działalność operacyjną zmniejszyła się. Poziom koncentracji na polskim rynku bankowym nie spowodował jednak spadku poziomu konkurencji i w porównaniu z innymi krajami Unii Europejskiej nie jest aż taki wysoki.

Fuzje banków są środkiem do realizacji podstawowych celów instytucji bankowych. Głównymi celami procesu konsolidacji są między innymi: stabilność, podniesienie efektywności i redukcja kosztów. Osiągnięcie tego umożliwi natomiast poprawę konkurencyjności, a także wzrost inwestycji oraz umocnienie pozycji na rynku.

Można oczekiwać, iż w nadchodzących latach dynamika procesów łączenia się na polskim rynku bankowym wzrośnie, odzwierciedlając sytuację w krajach wyżej rozwiniętych gospodarczo. Źródłem tych konsolidacji mogą być międzynarodowe fuzje i przejęcia spółek-matek banków działających w Polsce podobnie jak to miało miejsce w przypadku fuzji banku Pekao S.A oraz BPH S.A.

Bibliografia:

- [1] Kruczałak K.: *Prawo handlowe dla ekonomistów*, PWE, Warszawa 1998
- [2] Sasiak R.: *Fuzje i przejęcia spółek publicznych*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Warszawa 2000
- [3] Romanowska M.: *Planowanie strategiczne w przedsiębiorstwie*, PWE, Warszawa 2004

- [4] Sinkey J.F.: *Commercial Bank Financial Management (In the Financial Services Industry)* Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey 2002, s. 40.
- [5] Zgorzelisk K.: *Przesłanki i uwarunkowania fuzji banków komercyjnych*, Bank i Kredyt, 1998
- [6] Klimiuk Z.: *Małe i średnie banki w Polsce i na świecie wobec procesu globalizacji*, Bezpieczny bank, 3/4 (14/15), Warszawa 2001
- [7] Rose P.S.: *Zarządzanie bankiem komercyjnym – wytwarzanie i sprzedaż usług finansowych*, Warszawa 1997
- [8] Iwonicz-Drozdowska M.: *Fuzje i przejęcia w sektorze bankowym*, Bezpieczny Bank, 1/2(12/13)/2001
- [9] *Sytuacja finansowa banków w 2004 roku*. Synteza, NBP, GINB, Warszawa, maj 2005 r.
- [10] Gołajewska M., Józefowska M.: *Banki komercyjne*, [w:] „Bankowość na świecie i w Polsce. Stan obecny i tendencje rozwojowe”, pod red. L. Oręziak, B. Pietrzak, Olympus, Warszawa 2001
- [11] Buszko M.: *Konsolidacja sektorów bankowych w krajach rozwijających się - współczesne tendencje w zakresie fuzji i przejęć*, „Bank i Kredyt”, nr 3, 2003

Abstract

Mergers in financial sector in Poland in the era of globalization

The article focuses on problems connected with mergers in financial sector. It presents different forms of mergers in banking and aims of mergers. The paper also characterizes the process of consolidation in the banking system in Poland and the level of concentration of markets in other EC countries.

Keywords: merger, consolidation, bank, banking system